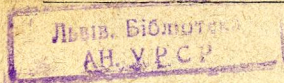

АЛЕКСАНДЕР БАРВІНСЬКИЙ.

24. 922

*Чи українська мова пригідна
до перекладу св. Письма
і молитов, та духовної проповіді?*

З друкарні Кнолера і Сина в Перемишлі.

1921.

174292

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 2086

СРБАГІ

24.922

Львів. Бібліотека

„Всякое дыханіе да хвалить Господа!“

Се питаннє ворушило здавен давна уми українського суспільства, а проти його вирішення в користь живої народної, широкими верствами українського суспільства уживаної і йому рідної, матерньої мови висовувано всякі можливі і неможливі сумніви. І не дивниця! Бож Церква наша прийняла староболгарський або старославянський язик, названий задля того церковно-словянським у церковнім богослуженню, в церковних обрядах і книгах із введеннем у нас християнства і вважала довгий час сей язик невіддільним і незмінним орудником богослуження, обрядів і духовної проповіді для поширення християнської віри серед нашого народу. Близьке спорідненне усіх словянських язиків у добі введення християнства на Руси укріплювало духовні влади в сім погляді, що одинокою посередньою мовою між Церквою і вірними може і має бути виключно церковно-словянський язик, він тільки має бути язиком молитви, язиком розмови Русина-християнина з Богом. Се було можливе в добі близького споріднення давного старо-руського язика з церковно-словянським, в добі коли наш перший літописець думав і писав, що „словѣнескъ языкъ и рускый—одинъ“,

хоч на основі мовних дослідів сьогодні ніхто вже не поділяє погляду нашого літописця про єдність старо-(церковно)-слов'янського мови і руського, навіть у тих давніх часах. Вжеж у перших десятиліттях XVI ст., коли книжний руський мови у своїм розвитку доволі значно розійшовся з церковно-слов'янським, зустрічаємо змагання посеред тодішніх наших письменників, на церковно-релігійній ниві впроваджувати народну мову в релігійних творах і в прилюдній духовній проповіді, „людемъ посполитымъ *рускаго мови* къ пожитку“. Причинилася до сего звороту головно реформація Лютра, котрого прихильники почали всюди вводити в церковнім богослуженню, в обрядах і в духовній проповіді живу народну мову в західній і середній Європі замість латинського мови. А коли реформація Лютра почала в формі соцініанства, аріяньства й т. и. сект розповсюджуватися також на Руси і всякі сектарі почали для її поширення в церковних книгах і творах та в проповідях послугуватися живою народною мовою з примішкою білоруських прикмет, для людей, що „словенського т. є. церковно-слов'янського мови не розуміють“, печатати переклади євангелія, катехизми і т. п. твори тою живою мовою, тоді й оборонці православної віри були приневолені поборювати змагання тих сектарів тим самим оружем, бо вже

тоді впевнилися, що широкі верстви церковно-словянського язика добре не розуміють і моглиби прийняти науку тих, що подають її зрозумілою для них мовою. Вже навіть перед розповсюдженням соцініянства на литовській Русі (отже незалежно від впливу реформації) появилася *Біблія Франціска Скорини*, родом з Полоцка в язиці з білоруськими прикметами, як він висловлюється в передмові „людемъ посполитымъ рускаго язика къ пожитку“, В половині XVI. ст. в Пересопницькім монастирі (на Волині) трудилися над перекладом євангелія „изъ язика болгарського на мову рускую“, архімандрит Григорій і Михайл, син Сяницького протоєрея, із значним нахилом до живої народної мови. Тим способом тодішні письменники вже в XVI-ім ст. були свідомі окремішности нашої живої народної мови від церковно-словянського язика і признавали потребу — витворити письменну руську мову яко окремішню, відмінну від церковно-словянського і польського язика. Тим способом стала народна мова входити в духовні книги, обряди й проповіді. В т. зв. „учительних євангеліях“ стрічаємо переклади на народну мову виїмок з книг старого й нового завіта, а ще більше в збірниках проповідей в другій половині XVII ст. (н. пр. у Голятовського й Радивилівського). Навіть такий строгий затворник атонський, як Іван

Вишенський, хоч у своїх посланнях, висиланих на Русь, писав: „Книги церковні всі і устави словенським язиком друкуйте... Євангелія и Апостола в церкві на литургії *простим язиком* не виворочивайте“, робить уже уступку „простому язикови“ і і радить „для вирозуміння людського по просту толкуйте і викладайте“.

До XVI ст. відноситься також *переклад чотирьох євангелій*, виданий в печатні Василя Тяпинського, „изъ посередку русина“, як він висловлюється в „Передмовѣ“ до твору „Катехизъ або сума науки дітей в Христѣ Исоусѣ“ і там зазначає, що „въ его друкарнѣ уже видрукована в двохъ языкахъ — словенскомъ и рускомъ светая евангелія, писаная чрезъ светого Матѳея и светого Марка, и початок Луки“, а відтак зазначає, що „у всихъ народовъ були учителя, которые умѣли перекладати священныя книги на свои власныя и прироченныя языки“ і вичисляє ті народи, котрі до нині в церквах своїх читають „Святую Библию“ в рідній своїй мові.

Отсі слова „передмови“ до катехизису Тяпинського стають певним доказом, що автор її вже в XVI ст. мав правильний погляд на справу перекладу на рідну мову священних книг.

Про „Малорусский переводъ чегвероевангелія XVI в“ написав розвідку архимандрит Йосиф у мі-

сячнику „Духовная Бесѣда“ (1861) і закінчив свої виводи про мову сего перекладу отсими знаменними словами: „Оцінюваний нами переклад чотироевангелія може в теперішнім часі послужити з одного боку історичною основою, а з другого пособляти новим змаганням до українських перекладів біблїї, котрі би для нинішних Українців служили для пояснення церковно-словянського тексту“.

З відродженням українського письменства з кінцем XVIII ст. на Придніпрянщині, а в 4ім десятиліттю в Надністрянщині, коли наші письменники впровадили чисту і живу народну мову в своїх творах, виринула знов справа перекладу св. Письма і голошення проповідий, а за тим і перекладу молитов живою народною мовою.

Перший просвітник Галицької України, *Маркіян Шашкевич*, священик, пише високопоетичні „Псалми Русланові“ і незвичайною теплотою навіяні проповіді живою народною мовою та береться до перекладу Євангелія, а хоч переложив у цілости тільки Євангелія св. Йоана і частини св. Матея, то вже тим самим зложив не тільки непохитний доказ про потребу живої народної мови в священних книгах і в проповідях, але вже тоді, коли літературний український язик, що йно почав вираблятися в Галицькій Україні в 30 их рр. XIX ст., засвідчив про його пригідність до перекладу св. Письма, моли-

тов і духовних проповідий. А коли тоді найшли ся ще серед нашого освіченого суспільства люди, що або глузували з народної мови, або вважали її непригідною до письменства, особливож духовного, дав їм належну і влучну відправу бувший товариш Маркіяна, опісля професор української мови й літератури в львівськiм університеті, *Яків Головацький*, заводовий знавець нашої мови, а яко священник міродатний судія в духовних справах. Печатаючи у „Вінку“ (1846 р.) „Псалми Русланові, додав від себе отсю вельми цінну і знаменну замітку: „Кажеш приятелю. що простим, язиком нашим не можна лише о домашних, щоденних річах бесідувати, що руский народний язик не спосібний до виразу висших понять. От тобі показав живим приміром Шашкевич, як можна взнестися високо, як можна своєю мовою без чужої примішки і найвисші понятя о Бозі гладко визказати,—та ще як сильно, як мудро, як рішучо, основно. Не язик народной винен, але ти сам,—бо вдар ся в груди, не знаєш его, не вмієш по руськи. Шашкевич не рік, не два розбирав народну бесіду;—тепер видиш. як єму гнеться всюди під лад. Не лінууй ся, працуй, то й тобі лекше піде; але знай, що без праці само до берега твого не приплине“. Прочитайте н. пр. проповідь М. Шашкевича в день Преп. о. Онуфрія (напечатану

в *Богословській Бібліотеці* митрата о. Бачинського, або хочби частини подані в моїх *Виймках* для VII кл. їмн.) а побачите, якою сердешною теплотою вона навіяна і впевнитесь, що така проповідь непохибно мусить тронуть до живого серця кожного християнина.

Майже десяток літ після того, як М. Шашкевич почав пере~~К~~ладати св. Письмо і писати проповіді живою народною мовою, щоби се покласти підвалиною правдивій освіті нашого суспільства, зєдинилися київські народолюбці в „Братстві св. Кирила й Методія“ (1846 р.) для підєму українського народу із занепаду. Братчики перенялися тим переконанням, що до сего діла треба нових людей і сили нової, а тою силою повинна бути чистота серця, правдива освіта, свобода простого люду і християнська саможертва. В тих змаганнях мала Христова віра бути їм світлом і теплом до великого подвигу, а се світло й тепло черпали із св. Письма, котре всі вони добре знали і з великою шаною читали. Із *Записок* (дневника) Шевченка знаємо, що Біблія була нерозлучною книгою в його мученичій життю.

І неперечно тоді вже зродилася між Кирило-Методіївцями спасенна думка, дати українському народови св. Письмо в його рідній мові. Одначе лиха доля, яка постигла Кирило-Методіївське Брат-

ство в 1847 р., спинила виконання сеї спасенної думки до слушного часу, за що опісля взявся П. Куліш і сему присвятив велику частину свого вельми трудолюбивого життя.

Та незалежно від сего наміру П. Куліша задумав те саме діло зробити *Пилип Морачевський* († 1879) родом з української чернігівської шляхти, натхнений народолюбивим духом в „українських Атенах“ (у Харкові), учитель словесности, а на останку інспектор Ніжинського ліцея кн. Безбородка й Ніжинської гімназії, основний знавець української мови, і присвятив перекладови св. Письма трохи на пів віку свого життя. Ще бувши в учительській службі, рився він у Біблії, переглядаючи то словянську, то латинську Біблію, як засвідчають його ученики, а відтак у відставці засів до роботи і вже весь час присвятив сему ділу. Почав він роботу в березозолі 1860 р. з Євангелія св. Матея й Йоана і се, як і недокінчений переклад св. Луки переслав Петербурському митрополитови Ізидорови, що був перед тим чернігівським єпископом і знався з Морачевським.

В письмі до митрополита вказав Морачевський на се, що „хоч церковно-словянський язик так само, як і московський, споріднений з українським, але мало зрозумілий народови і тому переклад Євангелія українською мовою приніс би

великий хосен нашому релігійному народови. Високі божественні правди, з усею простотою, ясностю і теплотою євангельської науки, висловлені природною, зовсім зрозумілою кожному мовою, з котрою зливаються всі думки й розуміння народу, освітили би темний ум самим ясним і душеспасительним світлом віри і очистили би хитку моральність народу значно скорше, вірніше і глибше, як усі учені толкування". З тою ціллю приступив він до перекладу Євангелія українською мовою, і порівнював словянський текст з московським, латинським, німецьким, французьким і польським перекладом. Відтак просив митрополита, щоби переглянувши його переклад, висловив йому свою раду і поблагословив до дальшої праці. На сей лист з жовтня 1860. р. Морачевський дістав письмо від митрополита в листопаді 1860, а рукопись у квітні 1861. р. із заміткою, що на основі поради з Св. Синодом *„ніякий переклад св. Євангелія на українську мову не буде дозволений."*

Одначе Морачевський не тратив надії довести своє діло до бажаної мети, довів до кінця переклад Четвероевангелія ще в 1861. р. і вислав (1862 р.) переклад усіх чотирох Євангелій і Діяній св. Апостолів Петербурській Академії Наук, щоби вона розглянула сей переклад і виєднала йому дозвіл на печатання. Імператорська Академія пе-

редала сю працю Морачевського на розгляд трем членам Академії, спеціалістам: Никитенку, Срезневському і Востокову. Розглянувши сей переклад, комісія видала вельми похвальну оцінку, з котрої годиться тут хоч коротеньку подати виїмку: „Євангеліє переложене Морачевським є вельми замітною працею із становища науково-фільольогічного і релігійно-морального. Питання, чи українська мова, на степені сучасного свого літературного розвитку і вироблення спосібна до викладу тих божественних і високих правд, які містить в собі Євангеліє, вирішене як не можна красше. Українська мова блискучо видержує в ній сю задачу. Переклад Морачевського стає певним доказом, що і якість і характер висловів і якість словотвору українського нїгде не змінє ані достойнства, ані зміслу викладаних мислей. Навпаки показується, що чудова простота тих мислей особливо легко сходяться з простотою тих і інших, не затрачуючи висшого свого значіння. Нема сумніву, що переклад Євангелія Морачевського буде епохальним у літературнім розвитку української мови. А що до релігійно-моральної сторони сего перекладу, то про її вагу неможна ще менше сумніватися. Наколи півдикі або зовсім дикі племена так щасливі, що мають слово Боже в своїй мові, то чомуж би не бажати Українцям просві-

щатися в своїй рідній мові?" Академія, вислухавши таку оцінку спеціалістів¹⁾, згодилася зовсім з їх поглядом і просила Св. Синод о одобренні і дозвіл на печатання сего перекладу.

Коли справа перейшла в Синод, то сей не покладався на суд самої Академії Наук, але післав до розгляду переклад Морачевського Калужському архієпископови Григорію (світського назвища Миколі Миткевичеви), Українцєви родом з Чернігівщини і доброму знавцеві української мови. Проживаючи довго в Московщині, архієпископ давно вже не чув української мови, та почавши читати Св. Євангеліє в перекладі Морачевського, розплакався з радости, що почув Св. Євангеліє в рідній мові. Тоді саме зайшов до його лікар, також Українець, а Владика повитав його отсими словами: „Ось, ідіть, подивіться, яку Бог послав мені радість на чужині!“ і тоді з великою радістю почали читати сей переклад, а після того Архієпископ написав вельми похвальну оцінку Синодови. Таким побитом не тільки заводові язикові похвалили сей переклад, але й Архієпископ з богословського становища. Можна було

¹⁾ Востоков і Срезневський, се найвизначніші московські язикові знавці, а Срезневський крім того знаменитий знавець української мови.

отже на сій основі сподіватися одобрення сего перекладу Синодом і дозволу на його випечатанне, тим радше, що й перед тим уже появилися деякі книжки духовного змісту українською мовою під доглядом російської цензури, як „Проповіди В. Гречулевича¹⁾“ (Птб. 1857), „Псалми“ в перекладі Михайла Максимовича (Москва 1859), Псалми Давидові (переложені по нашому Т. Шевченком), Соб. 1860), Проповідь проти враждебників, хтивих до доносів Архиепископа Филарета, (в Чернигові 1859), Поучення священника И. Бобченка (Харків 1863), Оповідання з святого писання священника С. Опатовича (Соб. 1863) і тоді також кінчалося печатанне І. ч. *Життя святих*“.

Та не так ждалося, а так склалося. Синод держав два роки на розгляді у себе переклад Св. Євангелія П. Морачевського а наостанку 1863 р. відмовив дозволу на печатанне. Сталося ся наслідком виданого на доноси ославленого київського Юзефовича міністром внутр. справ гр. Валуєвим тайного обіжника з 8. червня 1863. (ч. 394) до цензур, котрим дозволено пропускати тільки твори красного письменства, а заборонено твори духовного і наукового змісту, та книжок для початкової науки. Міністер Валуєв удався

¹⁾ для прикладу подамо В. Гречулевича проповідь до лінивих.

в справі перекладу Св. Євангелія з порадою до оберпрокурора Синода, до шефа жандармів і до міністра просвіти Головіна, але нам відома тільки відповідь міністра просвіти, котра на жаль наспіла вже тоді, коли Валуївський обіжник був уже до цензур висланий. Ся відповідь Головіна така знаменна і прихильна українській справі, що годиться про неї хоч побіжно згадати. Міністер просвіти висловлює погляд, що книжку можна заборонювати задля шкідливого для держави змісту, але не задля мови, якою вона написана, і зазначає, що думка київського генерал-губернатора про небезпеку перекладу Нового Завіту є для його якоюсь незрозумілою канцелярською помилкою. На думку Головіна *„духовний уряд має святий обов'язок розповсюджувати Новий Завіт поміж усіма народами Царства на всіх мовах і дійсним святом нашої Церкви буде той день, коли ми мати мемо право сказати, що в кожній хаті є Євангеліє на мові зрозумілій для того, хто там живе. Міністерство народної просвіти чим дужче дбає про те, щоби ширити в своїх школах і в народі духовні книжки, а між ними Новий Завіт на місцевій мові повинен бути на першому місці. А через те український переклад Євангелія, полагоджений духовною цензурою, має бути одним з найкращих діл, якими ознаменоване теперішнє царювання*

(себто Александра І.) і міністерство народної просвіти повинно бажати повного й найкращого успіху в сьому ділі.

Здавалося отже, що справа видання св. Письма українською мовою зовсім безвиглядна наслідком неприхильного становища міністра внутр. справ і Синода, а до того ще й на лихо запропастилася була рукопись перекладу Морачевського.

Від видання тайного обіжника гр. Валуєва повіяло на ниві українського письменства морозним вітром з Петербурга і після 1863. р. перервалися видання українських книжок у Росії (в 1865 р. вийшли ще 2 книжки, в 1866. зні одна, в 1867. р. три, в 1868. р. дві, в 1869. р. одна ітд.) Прибите північним морозом українське письменство змарніло як зморожена квітка.

Одначе „не скує душі живої і слова живого“ і се слово, засуджене на загибель московськими переможцями, найшло собі захист у наддністрянській Україні. Вісти подавані в львівській „Меті“ про переклад Морачевського і про печатані перед 1863. р. в Росії проповіді й інші духовні видання українською мовою, відбилися тут голосним відгомом і тут почалися змагання введення в церковній проповіді, в молитовниках і інших релігійних творах живої народної мови. Домагання сі вийшли з поміж української молодези, котрій

24.921

Бібліотека
Львівського
университету

довгий час запаморочувано навіть в народних школах катехизмами й біблійною історією написаними змосковщеною церковщиною, а в гімназіях таким же „язичієм“ виданими підручниками до науки релігії, М. Попеля і Л. Цибика і екзортами голошеними таким самим язичієм. І дивним дивом влади духовні, котрі мали обов'язок дбати про релігійно-моральне виховання молодіж і широких народних верств, хоч не знаходили із сторони державних і краєвих властей таких перепон для рідної мови, як у Росії, показали в сій справі завзятійшими ворогами живої народної мови, а тим самим і успішного ширення Христової науки, як московські об'єдинителі.

В часописах відозвалися різні голоси про потребу видання *молитовника* в живій народній мові (доси молитовники печатано тільки в церковно-слов. язичі), а між іншими й я в „Правді“ (1869, ч. 40) п. з. „*Листи з Опілля*, ще кілька слів про потребу народнього молитовника“ подав надіслані мені П. Кулішем списані між народом поперекручувані з церковщини молитви щоденні і **вказав** на тій основі, що молитовник повинен бути для нашого суспільства виданий живою для всіх зрозумілою народною мовою, бо з молитви мовленої незрозумілою церковщиною нема духовного хісна і тому у нас багато людей, особливо зпо-

Львівська державна
наукова бібліотека

2086

між жіноцтва послуговалося польськими молитовниками. Тогож року (1869) видав у Відні мій шкільний товариш, укінчений богослов, опісля професор німецької техніки в Празі, *Др. Іван Пулюй, Молитовник* (16^о), споруджений о. Доніном, куратором св. Стефана у Відні, в народний мові, етимологічною правописю.

Сей молитовник вручив *Др. Пулюй* митрополитови *Дрови Йосифови Сембратовичеви* підчас його побуту у Відні, в липню 1870. а підчас другого побуту в серпні тогож року передав рукопись нового видання молитовника, *Кулішевою* правописю, з просьбою о одобренне ординаріятм. Митрополит згодився в засаді на переклад, але передав його до оцінки *крил. Михайлови Малиновському*, котрий повідомив письмом висланим до ректора віденської семінарії о. *Ціпановського*, що рукопись *Дра Пулюя* „правомъ каноническимъ назначенна къ уничтоженію, вказуючи на „украинщину и кулишѡвку“, котрою „грѣшится много произволом, науковою немочію и диватствами“, добачаючи в тім „намѣреніє, перенести агитацію для украинщины и кулишѡвки на поле церковное“, намаганне до зірвання „съ нашими церковными книгами“ і т. п. Безосновність всіх закидів виказав *Др. Пулюй* в брошурі „*Лист без коверти*“ яко одповідь *Впр. крил. Малиновському* на реферат мо-

литовника“ (Відень 1871. з тискарні Соммера і тогож року видав кулішівкою у тій печатні „*Моли-товник народний*, друге видання, коштом громадським.“ 16^о). Сей молитовник розійшовся вельми скоро серед нашого суспільства, хоч не мав ординаріятського одобрення. Колиж єпископом-суфраганом, а опісля митрополитом і кардиналом став Др. Сильвестер Сембратович, діждалася жива народна мова, котру він, вихований в західній Галичині, а відтак у Римі, виучував вельми пильно і основно, що її введено в молитовнику, проповідях, учебниках для науки релігії і духовних писаннях. З поручення Дра Сильвестра Сембратовича переложили покликані ним священики (проф. Др. Оме-мелян Огоновський, Олексій Слюсарчук і о. Александер Стефанович) не тільки всі молитви видавані доси тільки церковно-словянським язиком (між тими й щоденні молитви), але й акафисти до І. Христа, Пр. Богородиці, св. Николая і молебен до Пр. Богородиці). Сей „*Молитвенникъ*“ *народный рускій*“ вийшов з печатні Товариства ім. Шевченка у Львові 1878 р. (16^о, стор. VIII+484+4) етимольогічною правописю, і скорочений „*Молитвенникъ*“ *народный рускій*“ (16^о, ст. 318) з одобренням ординаріятським, а крім того „*Молитвенникъ народный рускій для дѣтей*“ (1878, 16^о стор. 128 переложений о. Ал. Стефановичем з узгляд-

неннем видання „*Молитовника народного* І. Пулюя.

Тим способом митрополит Др.¹ Сильвестер Сембратович переломив безосновні і закостенілі погляди консисторських кругів про непригідність живої народної мови, держався одначе етимольогічної правописи, але й мимо сего сі молитвенники виписували навіть чернигівські українські богослови (очевидно дорогою контрабанди). Окрім Дра І. Пулюя, Дра Ом. Огоновського, о. Александра Стефановича, о. Алексія Торонського, крил. Богдана Пюрка, директора В. Ільницького, котрі чимало потрудилися коло введення живої народної мови в молитвах, проповідях і шкільних учебниках релігійних, працював, почавши ще з богословських часів о. *Алексій Слюсарчук*, щирий народовець, приходник у Рунгурах, над перекладом *Псалтиря*, а стрічаючи довгий час перепони духовних властей що до одобрення свого перекладу, видав його безіменно п. з. „*Книга псалмів*“, з церковно-словенської на мову руско-українську дословно переложена Відень, накладом Гольцгавзена 1899, 16⁰), а відтак довголітну свою працю п. з. „*Псалтиря розширена* въ дусѣ христіянської молитви і церковного богослуження на основѣ выкладѣвъ, Дра В. Вольтера-Р. Белярмина и Дра В. Райшля уложив Ал. *Слюсарчук*“, Жовква, печатня оо. Василянъ, 1904 р. 8⁰ ст. 521“ з одобреннем еп. Дра Ю. Пелеша і митрополита Андрея гр. Шептицького.

Почин введення живої народної мови на церковну ниву, зроблений виданням „*Молитовника народного*“ І. Пулюя розбудив наново гадку перекладу св. Письма українською мовою, а до сего діла забрався натхнений духом Кирило-Методіївського Братства найвизначніший з поміж братчиків, Пантелеймон Куліш. Втративши посаду урядову директора духовних справ у Варшаві на основі поліційних доносів, виїхав він зимою 1868. р. до Італії, звідтам весною до Праги, а відтак до Відня, і тоді працював над перекладом св. Письма, навчившись задля сього єврейського язика. В „Правді“ (1869) напечатав він „*Святе Письмо або вся Библия старого і нового Завіту русько-українською мовою переложена, печатано вві Львові коштом і заходом „Правди“ К. Т. 1869, а на другім заголовнім листі „Святе Письмо, перва частина Библиї, Пять книг Мусієвих, Русько-український переклад 4^о, стор. 172. В передньому слові до сего безіменно напечатаного перекладу зазначає П. Куліш, що „переклад сей споруджено трудами многих українських писателів, що вже давно почали промишляти про насущну потребу 15-ти мільонів Русинів... тількиж не вважають вони сього початку за працю довершену, а видали його, поки що, яко *коректуру*“. Він просив „нехай усякий розумний поправить сі коректурні листки по своїй уподобі*

і пришло поправки свої у редакцію „Правди“. Як набереться їх доволі, тоді зо всіх поправок спорудиться і напечатається остання редакція перекладу“. Далше зазначає, що „у сьому спасенному ділі найбільш покладає надію на Галицко-руських духовних осіб, що вони притулять до свого теплого серця нове благовісткування Божого Слова і прочитуватимуть сю коректуру з великою увагою, а на поправку не пожалують часу. Господь устами своїх апостолів повелів проповідувати Слово Його всіма язиками. Тим праведно-християнські наставники душ людських робитимуть своє законне діло, помагаючи многим міліонам людей зрозуміти через сей переклад Божу волю і Божу правду. Всяка політика нехай відсунеться геть перед великим ділом народньої просвіти розумною народови мовою — і зрозумілою його розумови і любою його серцю. Усяка воля й сила нехай смириться перед волею і силою. Того, хто создав слово з його нерушимами законами і повелів кожному народови набиратись розуму через рідну його мову. Се діло, що отсе ми, благословившись у Господа, на праведне добро міліонів народу, се діло требаб було нам Русинам зробити назад за тисячу років. Колиж недоля й темнота письменного розуму не давала нам прихилитися братнім серцем до людей простих, шануючи їх слово невишколене, то при-

килімось хоч тепер. Не пізно ще, бо народ наш, занедбаний письменними, додержав свою неписьменну мову до нашого осяяного праведною наукою часу і тою трудно перехованою мовою що дня, що години благає нас не втаювати в себе *ключа розуміння*. Не пізно ще, бо у Господа Бога тисяча літ — яко день єдиний і до віку, до суду не перестане Боже Слово кликати робітників на *жатву многу*. Послухаймож смиренно, без політичного мудрування, закликання Божого до спасенної праці і совершимо громадськими силами велике діло проповіді Християнської.“

Таким високим поглядом на справу проповіді Божого слова був перенятий П. Куліш, натхнений апостольським духом-словянських первоучителів св. Кирила й Методія, покровителів київського українського Братства, і з таким духом приймався за велике діло перекладу св. Письма.

Та попри переклад св. Письма, над котрим трудився Куліш, видав він деякі частини н. пр. „*Иов*“, переспів *Павла Ратая*, печатано вві Львові коштом і заходом „Правди“, з друкарні Інститута Ставропіг. 1869, 16^о ст. XV + 96); „*Дві Мусієві пісні*“ Львів, з друк. Інст. Ставр. 1868 16^о безіменно, перепечатано з „Правди“ з такою заміткою, щоби прислухатись, що казатимуть наші панотці священики: чи так, як отсе печатаємо,

стихотворним складом появили ці високі пісні в Біблії, печатавши її вповні, чи переложити їх тоді прозою. В 1871 р. видав Куліш „Псалтирь“ або книга хвали Божої, переспів український Павла Ратая, Львів, накладом автора, з друкарні К. Будвайсера, 16^о ст. 329, і „Товитові Словеса“ в Коломиї 1893 р.¹⁾ Але на ці заклики Куліша, скільки мені відомо, ніхто не обізвався. У Відні П. Куліш зустрівся і заприятелював з Дром Пулюєм і майже весь час з тої хвили аж до самої смерті (1897 р.) присвятив спільно з Пулюєм перекладови св. Письма. І Пулюй став Кулішеви в пригоді знанням грецького язика, необхідним для перекладу Н. Завіту і вже в 1871 р. у Відні появилася безіменно переклад чотирех євангелістів (кожного окремо) з печатні Соммера т. з. „Святе Письмо“. Євангелія по св. Маттєєві. Переклад український, коштом громадським (і так три дальші). Відтак з датою „Відень 1871 р.“ появилася переклад печатаний у Львові 1880. в друкарні Товариства ім. Шевченка п. з. „Святе Письмо Нового Завіту. Мовою русько-українською переклали вкупі П. А. Куліш и Др. И. Пулюй“ (печатаний гражданкою, а з таким самим наголовком з датою Львів, Накладом А. І. Піка, 1887. з друкарні А. Гольцгавзена у Відні“ видання кирилицею, кулішівкою) і з таким самим наголовком кирилицею, кулішівкою нове видання 1893. р. Головним перекладчиком був П. А. Куліш, а помічником І. Пулюй.

¹⁾ В 1874 вийшов у Львові накладом А. Рейхарда (книгара Брит. бібл. Товариства) переклад „Євангеліє Луки“ (безіменно, кирилицею, а також латинкою) Антона Кобилянського, Федьковичевого приятеля.

Попри сі видання окремі деяких частин св. Письма і „Нового Завіту“ не переставав Куліш працювати над дальшими частинами і літом 1872 р. був у його готовий переклад усеї Біблії старого й нового Завіту приладжений до печати, про що він писав В. Тарновському 20 цвітня 1872 р. Але саме тоді склалось велике нещастє, згорів його хутір Мотронівка, і пожежа знищила також його довголітню працю, рукопись Біблії. Одначе й після того важкого удару найшов Куліш у собі доволі снаги, взятися наново до перекладу, повиписував собі найкрасші європейські видання св. Письма з коментарями в різних языках і працював не-всипучо над своїм перекладом, щоби його довести до кінця. Особливо останні два роки свого життя працював він вельми запопадливо над довершен-нем сего великого діла, живучи у великім недо-статку й не маючи ні звідки ніякої помочи в своїм бідованню на старі літа за тільки видатної і все-сторонної праці, яку за весь вік свій вложив у розвиток української національної ідеї і письмен-ства. Як його невідступна подруга і щира поміч-ниця, Ганна Барвінок, писала до Дра Пулюя¹⁾, Куліш серед великої студени в своїй письменській робітні, обложений всякими виданнями і комента-рами, загорнувшись у плед, в рукавицях, цілими днями пересиджував над своєю роботою, поспі-шаючи довершити її, одначе таки не докінчив і

¹⁾ Спомини Дра Пулюя про П. Куліша і їх пере-писку, як і переписку Дра Пулюя з Ганною Барвінок (Кулішевою) приготавляю до видання в Літературно-Науковім Збірнику Наук, Товариства ім. Шевченка.

вмер 2 лютого ст. ст. 1897 р., не діждавшись видання цілої Біблії. По його смерті осталася рукопись, три четвертини всего перекладу.

Останню четвертину перекладу докінчив по смерті Куліша Іван Левіцький (Нечуй). Отсей переклад, довершений довголітною спільною працею П. Куліша, І. Пулюя й Івана Левіцького, появився п. з. „Святе Письмо Старого і Нового Завіту мовою русько-українською. У Відні. Виданне Британського і заграничного Біблійного Товариства, 1903 р. а на оборотнім заголовнім листі: „Переклад П. О. Куліша, І. С. Левіцького і Пулюя“ з друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні. На другім заголовнім листі: „Свята Біблія. Усе Святе Письмо Старого й Нового Завіту, поперекладав на русько-українську мову Куліш Олелькович Панько. Ненці моїй дорогесенькій, її душі невмірущій, сю працю, нею змалечку натхнену, благоговійно підношу. — Дружині моїй вірнесенькій, що неня мені по своєму образі пророкувала сю працю, нею піддержану, захищену, підможену, низесенько вклоняючись, підношу.

Куліш, Олелькович Панько“. і

На третім листі також нумерованім, як заголовні листи, поданий „Зміст Старого Завіту“ і там означено * Переклад П. О. Куліша ** переклад І. С. Левіцького, *** Переклад Дра І. Пулюя. Старий Завіт 8^о ст. 5—815. За тим слідує заголовний лист: *Святе Письмо Нового Завіту*, Мовою русько-українською. У Відні 1903, а на оборотній стороні: *Зміст Нового Завіту* (без означення перекладчиків) 8^о стор. — 3—249).

Проф. Пулюй вислав зараз сю напечатану українською мовою Біблію, в російську цензуру, одначе там її і сим разом недопущено.

Після появи *цілої Біблії* українською мовою видало Британське біблійне Товариство ще окремо *Євангелія* в українській мові поруч. з англійським перекладом у Відні 1904 р. (кожного євангелиста окремою брошурованою книжечкою, в малій 16^о. Тоді то післав Др. Пулюй¹⁾ лист до японського генерала Ноґи, під котрого доглядом були українські полоненики з російсько-японської війни і просив його дозволити для них прислати Св. Євангеліє на українській мові, на що Ноґи згодився. Ся вість, що українським полоненикам у Японії дозволено читати в неволі, на чужині, книжку заборонену в їх ріднім краю, облетіла всі часописи світові і викликала велике здивовання.

Але саме тоді в кн. Константин Константинович, президент Академії Наук і сам визначний поет, заопікувався українським перекладом Св. Євангелія і бажаючи відвернути заборонаю заподіяну кривду українському народови, звернувся до Комітету міністрів. щоби напечатано переклад Св. Євангелія, пересланий Академії Наук 1901 р. в дарі від спадкоємця Пилипа Морачевського. А що Академія признала сему перекладови високу стійність наукову, в. князь попросив Синод, щоби дав сему перекладови святительське благословення, до чого прилучився також Комітет міністрів. До Академії Наук Др. Пулюй прислав ще переклад

¹⁾ Др. Пулюй видав окремо накладом Брит. бібл. Товариства свій переклад *Псалтиря* у Відні 1905 і 1913 р.

Куліша, а крім того М. Лободовський свій переклад Академія поручила своєму членови, визначному українському язикознавцеві П. Житецькому всі три переклади до розгляду і вибору, а П. Житецький, перевіривши основно всі три переклади, заявив Академії, що переклад П. Морачевського є найвірніший, найлекший і найкращий, а в сій роботі помагав П. Житецькому учений український історик Орест Левицький. Тоді Синод благословив печатання Св. Євангелія в перекладі П. Морачевського в Московській Синодальній Печатні під доглядом Каменець-Подільського єпископа (тепер Тульського), Партенія, родом Українця і доброго знавця української мови. Єпископ Партеній запросив ще собі до помочи в тому ділі богословів, знавців мови й істориків: протоєреїв Ю. Січинського і К. Стиранкевича в Каменці, П. Стебницького, О. Лотоцького й інших, котрі допомагали перевірюванням перекладу з грецьким і єврейським текстом, коректою і ин. і тим способом печатання довго проволікалося так, що появилися в Москві 1906 *Євангелія св. Матфея*, в р. 1907 *Марка*, св. Луки 1908, а св. Іоанна 1911 р. п. з. „*Святе Євангеліє* славянською й українською мовою“. Кожде євангеліє вийшло ще й окремо п. з. „*Господа Нашого Ісуса Христа Святе Євангеліє*— від Матфея, від Марка, від Луки, від Іоанна славянською й українською мовою 16^о. з образами 4-х євангелистів.

Переклад Св. Євангелія П. Морачевського, виданий Синодом у Москві, поширився доволі й по Галичині і духовні власти дійшли до того по-

гляду, що треба би дати тут українському суспільству Св. Письмо в рідній його мові в перекладі одобреним духовними властями. Розвіялися отже пересуди, що церковно-словянський язык є зрозумілий для нашого народу і що жива народна мова не пригідна ще до перекладу Св. Письма, молитов і духовної проповіді. Вже в 1903 появилася „Новый Заветъ Господа нашего Иисуса Христа въ языкѣ церковнословенскѣмъ съ переводомъ на языкъ народно-рускій о. Александра Бачиньского“, крилошанина львівської митроп. капітули, з печатні Ставропиг. Інститута, 8^о стор. 992 і тогож самого перекладчика „Псалтирь в языкѣ церковно-словенскѣмъ съ переводомъ на языкъ народно-рускій“ 1903 8^о стор. 285, при котрім користувався Кулішевими перекладами.

В 1906 р. рознеслася широко між українським народом (також і по Галичині) вість, що на перший день Великодня в Каменці-Подільському, коли читають Св. Євангеліє на різних мовах, єпископ читав у соборі Св. Євангеліє мовою українською. Ся вість викликала незвичайно живе вражіннє серед українського суспільства і виринуло домагання, як що й у Львові (н. пр. в катедр. храмі св. Юра) читають на перший день Великодня Св. Євангеліє в усяких мовах (навіть у румунській), то чомужби не відчитати також в українській мові. І тоді Є. Е. Митрополит ір. Шептицький покликав окрему комісію, złożену з учених богословів, професорів і знавців української мови, котра забралася до перекладу Св. Письма. Одначе ся комісія вспіла перед великою світовою

війною виготовити тільки переклад Євангелія св. Матея. Та хоч світова війна на довший час перервала сю працю, гадка про переклад Св. Письма українською мовою і читання у церкві Св. Євангелій побіч тексту церковно-словянського також в українській мові не запропастилася і виринула серед Старшини Ставропигійського Інститута, вибраної з поміж народоців. На просьбу Ставроп. Старшини переложив великоднє Євангеліє св. Іоана іменованій Луцьким єпископом Др. Йосиф Боцян, переклад сей одержав одобреннє митрополитичого ординаріату, а Ставроп. Старшина розіслала напечатаний її накладом переклад до всіх приходів, щоби на Великдень можна було відчитати по церквах побіч церковнословянського тексту. Се зробило серед українського суспільства незвичайно миле вражіннє, коли нарід почув від престола читаннє св. Євангелія в рідній зрозумілій мові. (В Успенській церкві у Львові читав се Євангеліє в укр. мові о. сов. А. Стефанович в 1917 р.). Крім сего перекладу видав Преосв. Др. Боцян п. з. „Великоднє Євангелія“ 1919 р. віршований переклад одобрений Митроп. Ординаріатом.¹⁾ З поворотом Є. Е. Митр. з неволі московської до Львова депутація Ставроп. Старшини зложена з Дра Ст. Федака, Володимира Лукича Левицького й мене представила домагання Митрополитови гр. Шептицькому, що до перекладу св. Письма і т. ин. Небавом після того подав я Митрополитови просьбу покликання нової комісії до перекладу Св. Письма і предложив

¹⁾ „Місіонар“ оо. Василян печатає також переклад св. Євангелія Преосв. Еп. Дра Боцяна.

запросити до сеї комісії оо. Мітрата Александра Бачинського, Дра Теодозія Галущинського, ректора духовної семінарії й доцента Старого Завіту, Дра Ярослава Левицького, катехита гімназії, о. Юліяна Дзеровича, директора учит. семінарії, Дра Кирила Студинського, проф. укр. мови в університеті, Ілію Кокурудза, директора академ. гімназії, Дра Остапа Макарушку, інспектора українських шкіл, Дра Василя Щурата, Дра Філярета Колесу, проф. акад. гімназії, а Є. Е. Митрополит покликав ще й мене до сеї комісії. Основою при сій роботі служили крім грецького, латинського, єврейського й церковно-словянського тексту всі дотеперішні українські переклади і переклади: польський, німецький, французький і англійський і найновіші науково-богословські коментарі, та рукописний переклад Нового Завіту Дра Ярослава Левицького. Новий переклад підготовляла окрема комісія і предкладала повній комісії, котра відбувала кожного тижня засідання під проводом Є. Е. Митрополита і переводила над підготовленим тіснішою комісією перекладом основну розправу. Тим способом довершено сю вельми трудну і спасенну працю, котра одержала одобрення Є. Е. Митрополита гр. Шептицького, а оо. Василяни піднялися печатання „Нового Завіту“ в Жовкві, котрий появиться перед Великоднем. Робота над перекладом Старого Завіту вже розпочата).

Виконання спасенної думки про переклад Св. Письма загаїлося, однак „не пізно ще“, як писав Куліш, але крайня пора українському народові, котрий по таких воєнних злиднях повинен відро-

дитися в Христі, допомогти „многим міліонам людей зрозуміти через сей переклад Божу волю й Божу правду.“ Всі, що довголітними змаганнями причинилися до того, щоби українському народови дати божє Слово в рідній і зрозумілій йому мові, дали нам поучний приклад, що кожде справедливе діло раньше чи пізнійше досягне доброго кінця, бо як казав Морачевський: „все минеться, одна правда зостанеться.“

Підчас світової війни появились три *Молитвенники* видані для православних, а іменно у Відні 1915 р. „*Православний Молитвенник*, (безіменно) накладом „Рускої Бесіди в Чернівцях“, котрий крім звичайних молитов церковно-словянською й українською мовою містить Молитву в часі війни, і Гимн цісарський та Гимн народний (Ще не вмерла). В Києві видав *Архієпископ Олексій Доктор* церковної історії 1917 „*Молитвенник*“ укр. і церк. слов. мовою з катехитичними поясненнями, котрі можуть заступити місце катехизму, а *Свящ. А. Геращенко* в Києві 1917 видав „*Молитовник*“, церк. слов. та український тексти (з поясненнями) короткими, „що кождий християнин повинен знати, вірити й запам'ятати“. Се є також певним доказом, що й православне духовенство на Буковині й Україні зрозуміло потребу молитов у рідній мові.

У Львові, в цвітні 1921.

PA 2086